

**Zbigniew Bereszyński i Radosław Roszkowski (red.):
Wielka Księga Opozycji na Pograniczu. Władza,
społeczeństwo i działalność opozycyjna na pograniczu
Śląska Opolskiego i Czechosłowacji w latach 1945-1989,
t. I i t. II, 2014 i 2015, Prudnik: Starostwo Powiatowe
w Prudniku (recenzja)**

Dominik Marcinkowski¹

Standard cytowania (APA):

Marcinkowski, D. (2019). Zbigniew Bereszyński i Radosław Roszkowski (red.): Wielka Księga Opozycji na Pograniczu. Władza, społeczeństwo i działalność opozycyjna na pograniczu Śląska Opolskiego i Czechosłowacji w latach 1945-1989, t. I i t. II, 2014 i 2015, Prudnik: Starostwo Powiatowe w Prudniku (recenzja). *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, t. 6, nr 4, s. 347-350.

Redaktorami recenzowanej pracy zbiorowej są opolski historyk Zbigniew Bereszyński oraz starosta powiatowy w Prudniku Radosław Roszkowski. Publikacja stanowi kontynuację badań Zbigniewa Bereszyńskiego nad działalnością opozycyjną na terenie Śląska Opolskiego (2009; 2012; 2014)².

Praca została wydana z okazji 25 rocznicy „odzyskania przez Polskę suwerennej niepodległości”. Ma stanowić odpowiedź na potrzebę uwiecznienia poświęcenia dawnych środowisk niepodległościowych. Autorzy postawili przed sobą dwa główne cele. Pierwszym było zaprezentowanie historii oporu społecznego i działalności opozycyjnej na pograniczu Śląska Opolskiego i Czechosłowacji w latach 1945-1989. Drugim celem był opis kształtowania się nowych społeczności lokalnych, które narodziły się na omawianym obszarze po II wojnie światowej. Powojenna historia pogranicza Śląska Opolskiego była skomplikowana, ponieważ tereny te – znajdujące się zarówno po stronie polskiej, jak i czechosłowackiej – opuściła duża liczba ludności niemieckiej, którą zastąpiła ludność

1 Mgr Dominik Marcinkowski – absolwent politologii, doktorant w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego; d_marcinkowski@interia.pl.

2 Innymi pracami tego autora powiązаныmi tematycznie z omawianą publikacją są m.in.: NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980-1990. *Od stanu wojennego do zmian ustrojowych w kraju* (2014), *Opolszczyzna a władza komunistyczna w latach 1945-1980 : historyczne podglebie opolskiej Solidarności* (2012), *Strajk w Zakładach Cementowo-Wapienniczych „Górażdże” w sierpniu 1980 r.*, (2009).

napływowa. W efekcie doszło do wytworzenia – cytując wstęp do recenzowanej pracy zbiorowej – „wyjątkowo złożonych stosunków społecznych, ułatwiających w pewnym stopniu budowę totalitarnego systemu komunistycznego” (Bereszyński i Roszkowski 2014: 5).

Każdy z tomów składa się z dwóch części. Najobszerniejsze są części pierwsze, które stanowią studium monograficzne autorstwa Zbigniewa Bereszyńskiego. Studium z tomu pierwszego zatytułowane jest *Władza, społeczeństwo i działalność opozycyjna na pograniczu Śląska Opolskiego i Czechosłowacji w latach 1945-1980*. Złożone jest z czterech rozdziałów, które kolejno opisują: narodziny nowego pogranicza; walkę o władzę i działalność opozycyjną w latach 1945-1955; władzę, społeczeństwo i opozycję w latach 1956-1970 oraz w latach 1971-1980. Studium z tomu drugiego nosi podobny tytuł, w którym został zmieniony zakres chronologiczny: *Władza, społeczeństwo i działalność opozycyjna na pograniczu Śląska Opolskiego i Czechosłowacji w latach 1980-1989*. Druga część złożona jest z sześciu rozdziałów, w których omawiane są: strajki i akcje protestacyjne z 1980 roku; działalność „Solidarności” na południu Śląska Opolskiego w latach 1980-1981; „Solidarność” rolnicza i rzemieślnicza oraz stosunki pomiędzy „Solidarnością” a aparatem władzy; stan wojenny na południu Śląska Opolskiego; działalność opozycyjna na tym terenie po zniesieniu stanu wojennego do roku 1986; ostatni rozdział traktuje o działalności związkowo-opozycyjnej w latach 1986-1989 i o upadku systemu komunistycznego w Polsce.

Na uwagę zasługuje ilość źródeł i opracowań wykorzystanych przez autora. Kwerenda obejmowała archiwa w Warszawie, Wrocławiu, Katowicach, Gdańsku, Białymstoku i Opolu. Innymi źródłami wykorzystanymi przez autora były publikowane dokumenty, wspomnienia i wywiady oraz kilka źródeł niepublikowanych pochodzących ze zbiorów prywatnych. Autor wykorzystał również w swojej pracy dużą ilość opracowań naukowych i popularnonaukowych. Większość stanowią opracowania polskojęzyczne ale jest również sporo opracowań czeskich. Jedyne zastrzeżenie co do bazy źródłowej może dotyczyć braku podobnej kwerendy w czeskich archiwach. Autor poprzestaje jedynie na dokumentach publikowanych w języku polskim. Chociaż z drugiej strony otwiera to możliwości do podjęcia badań nad działalnością opozycyjną na pograniczu ale po stronie czeskiej, co mogłoby zaowocować ciekawą publikacją o charakterze porównawczym.

Jak już zostało wcześniej wspomniane na oba tomy omawianej pracy zbiorowej oprócz części monograficznych składają się dwie części z artykułami autorstwa regionalnych historyków i pasjonatów historii. Teksty są zróżnicowane, niektóre z nich mają charakter naukowy a innym bliżej jest do publicystyki historycznej.

Tom pierwszy zawiera pięć artykułów. Krzysztof Strauchmann poruszył temat Ziemi Prudnickiej w pierwszych latach po II wojnie światowej. Opisał zajęcie Prudnika przez Armię Czerwoną, kształtowanie się na tym terenie polskiej administracji, stosunki władzy z ludnością autochtoniczną, kształtowanie się opozycji i działania aparatu bezpieczeństwa. Krajową Armią Podziemną na Ziemi Prudnickiej w latach 1949-1952 zajął się Franciszek Dendewicz. Opisywana przez niego KAP skupiała w swoich szeregach ludność przesiedloną z Kresów Wschodnich i osiadłą głównie we wsi Szybowice. Działający w jej strukturach mieszkańcy byli niezadowoleni z polityki władz a za główny cel stawiali zdobycie broni i walkę po stronie Amerykanów, jeżeli doszłoby do wybuchu nowej wojny, tym razem pomiędzy ZSRR i USA. Autorstwa Franciszka Dendewicza jest również drugi artykuł omawiający zagadnienie tzw. nalotów balonowych, które miały miejsce w latach 1955-1956. Było to przerzucenie przez Amerykanów do krajów bloku wschodniego ulotek i broszur propagandowych. Transportowano je w koszach podczepionych do balonów wypełnionych helem, które wypuszczano przy sprzyjającym wietrze z terenów RFN. Nad Polskę miało dotrzeć kilkaset tysięcy balonów. Według autora, wiele z nich zakończyło swój lot na Ziemi Prudnickiej. Jarosław Szósta przygotował biografię Stanisława Pelczara, partyzanta Narodowej Organizacji Wojskowej, który już po odejściu z oddziału, w latach 1955-1977 żył i zmarł w Prudniku. Andrzej Dereń napisał artykuł o ruchu „Solidarność” w 1981 roku na łamach *Głosu Włókniarza*, czyli pisma Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Frotex” w Prudniku.

Teksty zamieszczone w tomie drugim omawianej pracy zbiorowej mają zdecydowanie luźniejszy charakter niż artykuły z tomu pierwszego. Świadczy o tym już nazwa tej części pracy zbiorowej – *Teksty różne*. Znajduje się tu kilka artykułów, kilkanaście biogramów ważniejszych opozycjonistów, wspomnienia i rozmowy.

Uwagę należy zwrócić również na stronę techniczną wydania *Wielkiej Księgi Opozycji na Pograniczu*, która stoi na wysokim poziomie. Oba tomy wydane są w twardej oprawie, ich format jest większy niż standardowej książki (jest to format odpowiadający kartce A4). Wydanie jest przejrzyste i dobrze opracowane. Na końcu każdego tomu znajduje się zbiór fotografii, wykaz skrótów oraz streszczenie w języku czeskim.

Omawiana praca zbiorowa wnosi duży wkład w badania nad historią Śląska Opolskiego po II wojnie światowej. Szczególnie istotna jest analiza relacji władzy ze społeczeństwem oraz prezentacja powstawania i rozwoju różnych form oporu społecznego, głównie opozycji politycznej. Większą część pracy zbiorowej stanowi monografia autorstwa Zbigniewa Bereszyńskiego, która niejako systematyzuje wiedzę o omawianym regionie we wspomnianym przedziale czasowym.

Jest to przyczynek do dalszych badań historycznych (np. nad biografiami poszczególnych osób) oraz politologicznych, skupiających się na sprawowaniu władzy na Śląsku Opolskim w latach 1945-1989, relacji władzy ze społeczeństwem oraz badań porównawczych pomiędzy rzeczywistością społeczno-polityczną w Polsce i Czechosłowacji.

Literatura:

Bereszyński, Z. (2009). *Strajk w Zakładach Cementowo-Wapienniczych „Górażdże” w sierpniu 1980 r.* Chorula.

Bereszyński, Z. (2012). *Opolszczyzna a władza komunistyczna w latach 1945-1980 : historyczne podglebie opolskiej Solidarności.* Opole.

Bereszyński Z., (2014). *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980-1990. Od stanu wojennego do zmian ustrojowych w kraju.* Wrocław.

Bereszyński, Z., Roszkowski, R. (red.). (2014). *Wielka Księga Opozycji na Pograniczu. Władza, społeczeństwo i działalność opozycyjna na pograniczu Śląska Opolskiego i Czechosłowacji w latach 1945-1989, t. 1.* Prudnik.